

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

КОВАЛЬОВ ІВАН В'ЯЧЕСЛАВОВИЧ

УДК 346 : 334.7 + 347.72.033

ПЕРЕТВОРЕННЯ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

12.00.04 – господарське право;
господарсько-процесуальне право

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, доцент **Кібенко Олена Рувімівна**, Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України, провідний науковий співробітник.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України **Бобкова Антоніна Григоріївна**, Донецький національний університет, декан юридичного факультету;

кандидат юридичних наук, доцент **Воловик Оксана Анатоліївна**, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, доцент кафедри господарського права Інституту юриспруденції та міжнародного права.

Захист відбудеться 29 вересня 2014 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розісланий 28 серпня 2014 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Ю. Уркевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Існування будь-якої господарської організації у сучасних умовах потребує постійних змін, пов'язаних із необхідністю підвищення власної конкурентоздатності, пристосування до нестабільного бізнес-середовища. Особливо це стосується акціонерних товариств, які є найскладнішою та наймасштабнішою формою ведення бізнесу, і внаслідок цього більше за інші організаційно-правові форми стикаються із необхідністю реформування своєї діяльності. Реорганізація, і зокрема, її різновид – перетворення, є поширеною формою проведення такого реформування. Втім, сучасне регулювання цього процесу є вкрай недосконалим, що викликає істотні проблеми у товариств, які проходять означену процедуру.

Проблеми реорганізації акціонерних товариств не є новими у вітчизняній правовій науці. До них зверталось багато вчених, які досліджували проблеми правового статусу суб'єктів господарювання, й зокрема – акціонерних товариств. Серед науковців, які зробили значний вклад у розвиток інституту реорганізації можна назвати О.М. Зубатенко, О.Р. Кібенко, В.М. Кравчука, І.М. Кучеренко, І.В. Спасибо-Фатєєву, А.В. Коровайко, Д.І. Степанова, П.П. Черевка, Ю.М. Юркевича та ін. Втім, і на сьогодні інститут перетворення як форма реорганізації все ще залишається недостатньо вивченим у господарському праві України. На даний час не існує жодної наукової праці, яка була б присвячена досконалому аналізу перетворення акціонерних товариств. Багато наукових робіт ґрунтується на аналізі застарілого законодавчого матеріалу – нормативної бази, що діяла до прийняття нового Цивільного й Господарського кодексів України, Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», і особливо – ухваленого у 2008 році Закону України «Про акціонерні товариства». Більш того, протягом 2010 – 2012 років істотні зміни були внесені до двох останніх Законів – можна сказати, що їх зміст було повністю оновлено і такі зміни потребують теоретичного аналізу та оцінки.

Завдання щодо подальшого вдосконалення правового регулювання перетворення акціонерних товариств є надзвичайно актуальним і у зв'язку з тим, що через законодавчі зміни велика кількість акціонерних товариств проходить процедуру перетворення внаслідок необхідності виконання вимог прикінцевих положень Закону України «Про акціонерні товариства». Цей Закон припинив існування таких форм як ВАТ і ЗАТ, а товариства, що були створені у цих формах, мають перереєструватися як публічні або приватні акціонерні товариства чи перетворитися у інші форми суб'єктів господарювання. Тому наразі існує нагальна потреба у створенні максимально спрощених та зручних умов для забезпечення масового безпроблемного переходу більш як десятка тисяч товариств до нової форми юридичних осіб.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок дисертаційного дослідження обрано згідно з планом науково-дослідних робіт кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в рамках комплексної цільової програми «Проблеми

оптимізації правового регулювання економічних відносин в Україні», номер державної реєстрації – № 0106U002289, а також комплексної цільової програми «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки», номер державної реєстрації – № 0111U000962.

Тему дисертації обговорено на засіданні кафедри господарського права й затверджено Вченою радою Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого 21 вересня 2007 року (протокол № 1). Тема уточнена Вченою радою Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» 15 березня 2013 року (протокол № 7).

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретичних і практичних питань перетворення акціонерних товариств в інші організаційно-правові форми, зміни виду/типу акціонерних товариств та обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання відносин з перетворення акціонерних товариств на основі комплексного аналізу господарського законодавства, практики його застосування та відповідних теоретичних засад.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі завдання:

- встановити правову природу, сутність та основні ознаки процесу перетворення акціонерних товариств;
- визначити види перетворення;
- виділити основні етапи процесу перетворення акціонерних товариств;
- встановити коло суспільних відносин, у які вступає акціонерне товариство, що припиняється, та суб'єкт господарювання- правонаступник;
- виявити основні проблеми правового регулювання, що перешкоджають ефективному здійсненню процесу перетворення акціонерних товариств та сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства для усунення виявлених проблем;
- встановити, на якій стадії та яким чином акціонерне товариство може зупинити процес перетворення, які правові наслідки це матиме і як ефективно захистити права учасників правовідносин у таких випадках;
- виявити основні типи правопорушень, які мають місце під час перетворення акціонерного товариства та визначити, які правові механізми можуть запобігти таким правопорушенням, а також які господарські санкції можуть вважатися адекватними за вчинені правопорушення;
- сформулювати пропозиції щодо комплексного реформування законодавства України з метою спрощення процедури перетворення акціонерних товариств.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають, змінюються та припиняються при перетворенні акціонерних товариств.

Предмет дослідження становить сукупність правових норм, що регулюють відносини, які виникають змінюються та припиняються при перетворенні

акціонерних товариств, наукові доктрини, літературні джерела, а також судова практика з розгляду спорів, пов'язаних з перетворенням акціонерних товариств.

Методи дослідження. У роботі використовувалися нижченаведені наукові методи: системно-структурний – у процесі класифікації відносин, що складаються в процесі перетворення акціонерних товариств, виявлення стадій процесу перетворення акціонерних товариств (формування загального алгоритму процесу); формально-юридичний – під час аналізу змісту норм, що регулюють перетворення акціонерних товариств, розробки нових норм (змін до чинних законодавчих актів з питань реорганізації акціонерних товариств); формально-логічний – з метою виявлення суперечностей чинного законодавства в досліджуваній сфері й розробки пропозицій стосовно його вдосконалення; історико-правовий і порівняльно-правовий – при вивченні формування й розвитку інституту реорганізації та перетворення в зарубіжному й вітчизняному праві.

Теоретичним підґрунтям дослідження послужили праці таких вітчизняних і зарубіжних учених, як Ю.Є. Атаманова, О.М. Вінник, О.А. Воловик, В.Ю. Вольф, С.В. Глібко, П.Н. Гусаковський, В.В. Долинська, О.А. Дубовицька, А.П. Єфименко, О.М. Зубатенко, А.І. Камінка, Т.В. Кашаніна, О.Р. Кібенко, В.М. Кравчук, І.М. Кучеренко, С.Н. Ландкоф, Д.В. Ломакін, В.К. Мамутов, В.С. Мілаш, О.М. Сиродоева, І.В. Спасибо-Фатєєва, Ю.О. Тарасенко, І.Т. Тарасов, П.П. Цитович, Г.Ф. Шершеневич, В.С. Щербина, О.В. Щербина, П.П. Черевко, Ю.М. Юркевич, О.С. Янкова, К. Хопт та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації вперше в українській науці господарського права розроблені теоретичні і практичні питання перетворення акціонерних товариств в інші організаційно-правові форми, питання зміни виду/типу акціонерних товариств та обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання відносин з перетворення акціонерних товариств. У результаті проведеного дослідження сформульовано наступні основні результати, які мають наукову новизну й практичну значимість.

Вперше:

1. Аргументоване положення, що при перетворенні не припиняється існування суб'єкта господарювання. Надається визначення поняття «перетворення» як зміни організаційно-правової форми суб'єкта господарювання.

2. Доводиться теза про те, що перетворенням акціонерних товариств є не тільки зміна організаційно-правової форми, але й зміна виду/типу акціонерного товариства з приватного на публічне та навпаки, у зв'язку із чим пропонуються відповідні зміни до Господарського кодексу України.

3. Запропонована авторська класифікація видів перетворення акціонерних товариств: добровільне – за рішенням загальних зборів акціонерів; примусове – на підставі рішення органу влади; примусово-добровільне – за рішенням загальних зборів, що ухвалене під впливом норм чинного законодавства, які заборонили подальше існування відповідної організаційно-правової форми юридичних осіб чи виду/типу акціонерних товариств.

4. Розроблені та запропоновані у якості змін до Господарського кодексу України загальні правила припинення існування організаційно-правової форми юридичних осіб або виду/типу акціонерних товариств, зокрема щодо встановлення строку дозволеного існування вже створених суб'єктів господарювання у певних організаційно-правових формах, які на майбутнє припиняють існування, щодо закріплення безоплатності зміни організаційно-правової форми, особливостей зміни правосуб'єктності суб'єктів господарювання при зміні організаційно-правової форми тощо.

5. Пропонується передбачити на рівні закону порядок заміни правопередника на правонаступника у зобов'язаннях в процесі реорганізації шляхом направлення товариством- правонаступником акціонерного товариства письмового повідомлення контрагентам за чинними договорами акціонерного товариства, яке з дати отримання контрагентом має становити невід'ємну частину договору.

6. Аргументується необхідність диверсифікації механізмів захисту інтересів кредиторів при перетворенні акціонерних товариств через встановлення законодавчої заборони застосування норм законодавства про захист кредиторів до відносин перетворення акціонерних товариств.

7. Пропонується закріпити в Законі України «Про акціонерні товариства» строк, протягом якого акціонерні товариства повідомляють акціонерів про належне їм право вимагати викупу акцій (10 днів з дати проведення зборів), та передбачити, що 30-денний строк на подання акціонерами заяв про викуп акцій не може бути подовжений за рішенням акціонерного товариства, за домовленістю сторін (акціонера та акціонерного товариства) чи за рішенням суду незалежно від причин пропуску строку.

Удосконалено положення щодо:

– визначення реорганізації суб'єкта господарювання як переходу усіх або частини його прав до іншого (інших) суб'єктів господарювання (злиття, поділ, виділ, приєднання) або зміни його організаційно-правової форми (перетворення);

– запровадження концепції єдиної реєстраційної процедури при перетворенні акціонерних товариств, що дозволить уникнути ситуації блокування процедури перетворення в цілому через непроходження одного із етапів реєстраційних дій.

Отримало подальший розвиток:

– положення про порядок проведення загальних зборів акціонерних товариств при перетворенні в частині необхідності підписання нової редакції статуту головою і секретарем зборів, а не усіма учасниками товариства- правонаступника;

– положення про перетворення акціонерних товариств, у яких відсутня наглядова рада, зокрема щодо закріплення можливості обрання суб'єкта оціночної діяльності правлінням акціонерного товариства, що дозволить розглядати питання про затвердження оцінки на загальних зборах, які розглядатимуть рішення про перетворення;

– аргументація позиції про відсутність універсального правонаступництва при перетворенні юридичних осіб;

– аналіз правопорушень, які можуть мати місце в процесі провадження реєстраційних дій у зв'язку із реорганізацією юридичних осіб, та санкцій, що можуть бути застосовані до акціонерних товариства та їх посадових осіб.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що впровадження запропонованих рекомендацій по вдосконаленню правового регулювання перетворення акціонерного товариства дозволить на практиці спростити цю процедуру і тим самим зробити її доступною для більшості товариств, забезпечити ефективний і належний захист інтересів усіх учасників акціонерних відносин. Сформульовані висновки можна застосовувати: в науково-дослідницькій роботі – матеріали дисертації можуть стати підґрунтям для подальшого вивчення корпоративних правовідносин; у правотворчій діяльності – як теоретичний матеріал при розробці й прийнятті або вдосконаленні нормативно-правових актів (Господарського кодексу України, Цивільного кодексу України, Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» тощо); у навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів навчальної літератури і таких лекційних курсів, як «Господарське право», «Корпоративне право», «Цивільне право»; у правозастосовній діяльності – при вирішення судами спорів з питань реорганізації акціонерного товариства, практикуючими юристами, менеджментом та юрисконсультами акціонерного товариства при проведенні процедури перетворення товариства.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертації обговорювалися та були схвалені на засіданнях кафедри господарського права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Основні положення роботи були представлені на міжнародних і регіональних наукових і науково-практичних конференціях: «Римське право і сучасність» (м. Одеса, 28 травня 2011 року) та «Актуальні питання публічного права (м. Запоріжжя, 19-20 травня 2011 року).

Публікації. Результати дослідження оприлюднені в 8-ми публікаціях, зокрема в 6-ти фахових статтях та в 2-х доповідях на наукових та науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, переліку умовних позначень, 3-х розділів, які складаються з 7-ми підрозділів, висновків, списку використаних джерел (199 найменувань). Повний обсяг роботи становить 172 сторінок, з них 148 сторінка – основний текст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1. «Перетворення як форма реорганізації акціонерного товариства» містить три підрозділи, його присвячено дослідженню понять «перетворення», «реорганізація» та «зміна типу акціонерного товариства» відповідно до чинного законодавства України.

У підрозділі 1.1 «Визначення понять «реорганізація» та «перетворення» у законодавстві України» встановлено зміст понять «реорганізація» та «перетворення» юридичних осіб відповідно до чинного законодавства України.

Наголошується, що визначення перетворення акціонерного товариства, надане в ч. 1 ст. 87 Закону України «Про акціонерні товариства», є хибною теоретичною конструкцією. Адже якщо розглядати правонаступництво як перехід прав та обов'язків від акціонерного товариства-правопередника до суб'єкта господарювання- правонаступника, то формально акціонерне товариство-правопередник не змінює організаційно-правову форму, воно припиняє своє існування у тій самій формі, у якій воно було створене. А вже товариство- правонаступник має бути створене у формі іншій, ніж акціонерне товариство, що припиняється.

У зв'язку із чим робиться висновок про необхідність внесення змін до чинного законодавства в частині визначення перетворення акціонерного товариства не як припинення існування такого товариства, а як зміни його організаційно-правової форми, адже такий підхід не ототожнює реорганізацію із обов'язковим припиненням юридичної особи.

У підрозділі 1.2 «Види перетворення акціонерного товариства за законодавством України» надається аналіз різновидів перетворень акціонерних товариств за чинним законодавством України.

Зазначається, що українське законодавство передбачає два види припинення суб'єктів господарювання залежно від підстав припинення: добровільне припинення – за рішенням учасників або органу юридичної особи, та примусове – за рішенням суду або відповідних органів державної влади. Це стосується у тому числі й перетворення акціонерних товариств.

Робиться висновок про те, що вказаний перелік різновидів перетворення відносно акціонерних товариств не є вичерпним. Закон України «Про акціонерні товариства» передбачив скасування таких видів акціонерних товариств як відкриті та закриті, запровадивши замість них нові типи – публічні та приватні. Акціонерні товариства змушені були або трансформуватися у приватні та публічні, або реорганізовуватися в інші організаційно-правові форми. Таке перетворення не можна вважати абсолютно добровільним, оскільки необхідність перетворення закріплена на законодавчому рівні. У зв'язку із цим автором викладена пропозиція таку реорганізацію визнати примусово-добровільною, адже здійснюється вона за рішенням уповноваженого органу акціонерного товариства – загальних зборів, але під впливом норм чинного законодавства, які заборонили подальше існування такої форми акціонерного товариства.

У підрозділі 1.3 «Співвідношення понять «перетворення» та «зміна типу» акціонерного товариства» досліджені ознаки зміни типу акціонерного товариства та його співвідношення із поняттям перетворення акціонерних товариств за чинним законодавством України.

Зазначається, що із прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства» вищевказане питання було вирішене законодавчо – абз. 3 ч. 2 ст. 5

Закону закріпив, що зміна типу товариства з приватного на публічне або з публічного на приватне не є його перетворенням. Хоча при проведенні порівняння особливостей організації діяльності ПАТ та ПрАТ автором робиться висновок, що ПАТ та ПрАТ є окремими організаційно-правовими формами акціонерного товариства, а значить перетворенням є не тільки зміна організаційно-правової форми акціонерного товариства, але й його типу/виду. Автор наголошує, що законодавець був змушений закріпити твердження про відсутність перетворення при зміні типу акціонерного товариства через складність процедури перетворення, що передбачена в чинному законодавстві України. Закріплення ж на законодавчому рівні тези про те, що суб'єкт господарювання не припиняється внаслідок перетворення із запровадженням спрощеного режиму здійснення перетворення, дозволить уникнути необхідності додаткового законодавчого тлумачення окремих випадків перетворення юридичних осіб.

Розділ 2. «Правова характеристика відносин, що виникають при перетворенні акціонерного товариства» містить загальну характеристику суспільних відносин із перетворення акціонерних товариств.

У підрозділі 2.1 «Види відносин, що виникають при перетворенні акціонерного товариства» встановлені основні етапи перетворення акціонерних товариств, зокрема 1) етап припинення акціонерного товариства та 2) етап створення товариства- правонаступника.

Встановлено, що в межах проходження вказаних етапів перетворення акціонерного товариства виникають наступні відносини, врегульовані нормами господарського та інших галузей права:

1. Приватноправові.
 - 1.1. Корпоративні правовідносини.
 - 1.2. Зобов'язальні правовідносини
 - 1.3. Відносини із організаціями, що обслуговують належну діяльність акціонерного товариства-правопопередника та товариства- правонаступника.
 - 1.4. Трудові правовідносини.
2. Публічно-правові.
 - 2.1. Адміністративно-господарські.
 - 2.2. Податкові правовідносини.
 - 2.3. Земельні правовідносини.
 - 2.4. Відносини щодо переоформлення правовстановлюючих документів на інше нерухоме майно.
 - 2.5. Відносини з отримання комунальних послуг.

Робиться висновок, що при перетворенні акціонерного товариства в іншу організаційно-правову форму універсальне правонаступництво існує лише щодо деяких відносин (відносини з кредиторами та контрагентами). Щодо трудових відносин, відносин щодо користування природними ресурсами та комунальними послугами, відносин з банками, державними органами та органами місцевого самоврядування – правонаступництва або взагалі не відбувається або

зберігаються лише його окремі елементи. Крім того, щодо користування земельними ділянками та іншими об'єктами нерухомого майна на підставі права оренди чинне законодавство України також, по суті, передбачає універсальне правонаступництво.

У підрозділі 2.2 «Правове регулювання окремих видів відносин, що виникають при перетворенні акціонерного товариства» наданий аналіз рівня правового регулювання найбільш важливих правовідносин, що виникають при перетворенні акціонерних товариств, встановлені основні прогалини в правовому регулюванні даного питання.

Надано характеристику правового регулювання відносин між акціонерним товариством та його акціонерами, кредиторами, органами державної влади й органами місцевого самоврядування.

Окрема увага приділена питанням перетворення акціонерних товариств в окремі організаційно-правові форми юридичних осіб.

Робиться висновок, що необхідним є запровадження у законодавство концепції перетворення як процесу, що не пов'язаний із припиненням товариства. Це дозволить уникнути необхідності проведення декількох зборів (загальних зборів акціонерного товариства, на яких приймається рішення про припинення, та установчих зборів товариства- правонаступника, на яких приймається рішення про створення товариства, обираються його органи, затверджується статут). На практиці ухвалення на таких зборах різних за змістом рішень може призвести до неможливості подальшого функціонування бізнесу. Пропонується ухвалювати рішення про перетворення на загальних зборах акціонерного товариства, на яких і затверджуватимуться зміни до статуту, й обиратимуться органи управління товариства- правонаступника. Автором доводиться, що статут у новій редакції має підписуватися головою і секретарем зборів. Підписання статуту товариства- правонаступника кожним із його учасників не є необхідним, адже учасники вже виявили свою волю щодо створення акціонерного товариства і стають учасниками товариства- правонаступника за принципом правонаступництва. Для захисту інтересів акціонерів їм надається право відмовитися від переходу до товариства- правонаступника шляхом складення письмової заяви про викуп їх акцій.

Висловлюється думка про необхідність законодавчого закріплення правила, що коефіцієнт конвертації акцій акціонерного товариства має бути визначений таким чином, щоб кожний із акціонерів при перетворенні отримував внаслідок обміну цілу кількість акцій.

Розділ 3. «Правопорушення, вчинені при перетворенні акціонерних товариств» присвячений аналізу та встановленню ознак найбільш типових порушень чинного законодавства при реалізації процедури перетворення акціонерних товариств.

У підрозділі 3.1 «Вплив правопорушень, вчинених при перетворенні, на проведення реєстраційних дій» зазначається, що найбільш суттєвою групою порушень вимог законодавства, що може мати місце при перетворенні акціонерних товариств, є порушення вимог реєстрації перетворення. Під

реєстрацією перетворення автор розуміє наступне: 1) державну реєстрацію рішення про припинення акціонерного товариства; 2) державну реєстрацію припинення акціонерного товариства; 3) державну реєстрацію юридичної особи- правонаступника; 4) прийняття рішення про зупинення обігу акцій; 5) прийняття рішення про скасування випуску акцій.

Наголошується, що при встановленні факту порушення порядку перетворення акціонерного товариства можуть бути застосовані наступні наслідки: 1) залишення документів без розгляду; 2) відмова в державній реєстрації товариства- правонаступника; 3) відмова в зупиненні обігу акцій або скасуванні реєстрації випусків акцій.

У підрозділі 3.2 «Визнання реорганізації недійсною: правові форми та наслідки» досліджено, який механізм визнання реорганізації юридичних осіб недійсною є дієвим. Встановлено, які акти та реєстраційні дії, що опосередковують процес перетворення акціонерних товариств, можуть бути оскаржені у суді.

На підставі аналізу чинного законодавства та судової практики робиться висновок, що у процесі визнання реорганізації недійсною, особа, права та законні інтереси якої порушені, може звертатися до господарського суду з наступними позовними вимогами: 1) про визнання недійсним рішення загальних зборів акціонерного товариства про припинення у формі перетворення; 2) про відміну державної реєстрації рішення про припинення акціонерного товариства шляхом перетворення; 3) про відміну державної реєстрації припинення акціонерного товариства шляхом перетворення; 4) про визнання недійсним рішення установчих зборів товариства- правонаступника та його статуту; 5) про припинення товариства- правонаступника. У залежності від етапу реорганізації ці позовні вимоги можуть заявлятися окремо чи у сукупності.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і представлено нове вирішення наукового завдання, що полягає у розробці теоретичних і практичних питань перетворення акціонерних товариств в інші організаційно-правові форми, зміни виду/типу акціонерного товариства, а також обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання відносин з перетворення акціонерних товариств на основі комплексного аналізу господарського законодавства, практики його застосування та теоретичних робіт у сфері господарського та цивільного права. Ключові теоретичні та практичні результати дослідження дають змогу сформулювати наступні висновки і пропозиції.

1. Виділ, приєднання (щодо суб'єкта, до якого приєднується інший суб'єкт господарювання) та перетворення як форми реорганізації юридичних осіб не є пов'язаними із припиненням суб'єкта господарювання.

2. Перетворення пропонується визначити не як припинення суб'єкта господарювання із переданням його майна, прав та обов'язків іншому суб'єкту

господарювання, а як зміну організаційно-правової форми суб'єкта господарювання (без припинення останнього).

3. ПАТ та ПрАТ слід вважати самостійними організаційно-правовими формами юридичних осіб, оскільки відносини між засновниками/учасниками ПАТ та ПрАТ, порядок їх створення, управління, джерел одержання фінансування ПАТ та ПрАТ мають відособлене правове регулювання. Таким чином, під поняття перетворення підпадає зміна не тільки організаційно-правової форми, але й виду/типу акціонерного товариства. Однак при зміні типу акціонерного товариства до даної процедури повинен застосовуватися спрощений правовий режим здійснення перетворення – без застосування до цього процесу норм щодо припинення акціонерного товариства.

4. Пропонується доповнити Господарський кодекс України новою ст. 58-1 «Реорганізація» наступного змісту:

«1. При реорганізації суб'єкта господарювання всі або частина його прав і обов'язків переходять до інших суб'єктів господарювання (злиття, поділ, виділ, приєднання) або відбувається зміна його організаційно-правової форми (перетворення). При цьому не підлягають застосуванню норми про заміну осіб в зобов'язанні.

2. У разі злиття суб'єктів господарювання усі майнові права та обов'язки кожного з них переходять до суб'єкта господарювання, що утворений внаслідок злиття.

3. У разі приєднання одного або кількох суб'єктів господарювання до іншого суб'єкта господарювання до цього останнього переходять усі майнові права та обов'язки приєднаних суб'єктів господарювання.

4. У разі поділу суб'єкта господарювання усі його майнові права і обов'язки переходять за роздільним актом (балансом) у відповідних частках до кожного з нових суб'єктів господарювання, що утворені внаслідок цього поділу.

5. У разі виділення одного або кількох нових суб'єктів господарювання до кожного з них переходять за роздільним актом (балансом) у відповідних частках майнові права і обов'язки реорганізованого суб'єкта. Суб'єкт господарювання не припиняється внаслідок виділу, до його установчих документів вносяться зміни, пов'язані із реорганізацією.

6. У разі перетворення одного суб'єкта господарювання відбувається зміна його організаційно-правової форми. Перетворенням також є зміна типу/виду акціонерного товариства. Суб'єкт господарювання, що перетворюється, не припиняється, до його установчих документів вносяться зміни, пов'язані із реорганізацією».

Частина 1 ст. 59 Господарського кодексу України пропонується викласти у такій редакції: «1. Припинення діяльності суб'єкта господарювання здійснюється шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу) або ліквідації – за рішенням власника (власників) чи уповноважених ним органів, за рішенням інших осіб – засновників суб'єкта господарювання чи їх правонаступників, а у

випадках, передбачених законами, – за рішенням суду». Частина 2-5 ст. 59 Господарського кодексу України виключити.

5. Аргументовано виділяти не тільки такі форми перетворення як добровільна – за рішенням вищого органу, та примусова – за рішенням суду або уповноваженого державного органу, але й також примусово-добровільну – за рішенням вищого органу внаслідок скасування організаційно-правової форми чи її типу/виду.

6. У Господарському кодексі України пропонується закріпити загальні правила щодо припинення існування певних організаційних форм суб'єктів господарювання у зв'язку із встановленням відповідної законодавчої заборони. Ці правила мають містити приписи про:

– безстроковість існування вже створених суб'єктів господарювання у формах, які на майбутнє припиняють існування, або строк, протягом якого суб'єкти господарювання, що існують у формі яка припиняється, мають привести свою організаційно-правову форму у відповідність до вимог закону (відповідно до поширеної міжнародної практики, такий строк має бути не менший за 5 років);

– безоплатність перетворення суб'єкта господарювання у разі припинення існування певної організаційно-правової форми (йдеться не тільки про безпосередню державну реєстрацію змін до статуту чи нової юридичної особи у процесі перетворення, а й про всі інші дії, які суб'єкт має виконати у зв'язку із змінами своєї організаційно-правової форми – переоформлення ліцензій, дозволів, правовстановлюючих документів, інші перереєстрації, повідомлення державних органів тощо);

– відсутність необхідності отримання нових ліцензій, дозволів, правовстановлюючих документів, інших перереєстрацій, повідомлення державних органів тощо; або у випадку залишення вищезазначених дій обов'язковими, приписи про запровадження спрощений порядок їх виконання;

– відсутність необхідності застосування законодавчих положень про захист кредиторів суб'єкта господарювання;

– порядок припинення певного виду діяльності у разі якщо перетворення суб'єкта господарювання викликає зміну у його правосуб'єктності, наприклад, суб'єкт не зможе займатись певним видом господарської діяльності.

7. При перетворенні акціонерного товариства універсальне правонаступництво існує лише щодо деяких цивільно-правових та господарських правовідносин (відносини з кредиторами та контрагентами). Щодо трудових відносин, відносин щодо користування природними ресурсами та комунальними послугами, відносин з банком, державними органами та органами місцевого самоврядування – правонаступництва або взагалі не відбувається або зберігаються лише його окремі елементи. Частково це стосується й земельних відносин, оскільки відносини землекористування чи відносини, що забезпечують реалізацію права власності на землю, не припиняються в результаті зміни організаційно-правової форми юридичної особи, проте потребують належного оформлення, тобто внесення змін або отримання нових документів, що

підтверджують відповідні права на землю. Тому впровадження у законодавство концепції перетворення як процесу, не пов'язаного із припиненням товариства, дозволить значно спростити проходження цієї процедури акціонерними товариствами – це звільнить акціонерні товариства від цілої низки дій, таких як отримання ліцензій, дозволів, відкриття нових рахунків тощо.

8. Запровадження у законодавство концепції перетворення як процесу, що не пов'язаний із припиненням товариства, також дозволить уникнути необхідності проведення декількох зборів (загальних зборів акціонерного товариства, на яких приймається рішення про його припинення, та установчих зборів товариства- правонаступника, на яких приймається рішення про створення товариства, обираються його органи, затверджується статут). На практиці ухвалення на таких зборах різних за змістом рішень може призвести до неможливості подальшого функціонування бізнесу. Рішення про перетворення акціонерного товариства має прийматися на загальних зборах акціонерного товариства, на яких також мають затверджуватися зміни до статуту й обиратися органи управління товариства- правонаступника. Статут у новій редакції має підписуватися головою і секретарем зборів. Підписання статуту товариства- правонаступника кожним із його учасників не є необхідним, адже учасники вже виявили свою волю щодо припинення акціонерного товариства і стають учасниками товариства- правонаступника за принципом правонаступництва. Для захисту інтересів акціонерів їм надається право відмовитися від переходу до товариства- правонаступника шляхом складення письмової заяви про викуп їх акцій.

9. Потребує уточнення процедура здійснення оцінки акцій акціонерного товариства з метою проведення обов'язкового їх викупу при перетворенні, зокрема:

- наглядова рада акціонерного товариства має ухвалювати рішення про залучення конкретного незалежного суб'єкта оціночної діяльності до проведення оцінки акцій та затверджувати умови договору з ним;

- правління акціонерного товариства, у якому відсутня наглядова рада, має вирішувати питанням про обрання суб'єкта оціночної діяльності; таке обрання та саму оцінку слід проводити до дати проведення загальних зборів, на яких буде ухвалюватися рішення про перетворення, із тим, щоб на загальних зборах можна було б затвердити оцінку;

- наглядова рада повинна бути позбавлена повноважень змінювати оцінку при її затвердженні; у випадку незатвердження оцінки, має проводитись нова оцінка новим незалежним оцінювачем;

- Закон України «Про акціонерні товариства» повинен містити визначення строку, протягом якого акціонерне товариство повідомляє акціонерів про належне їм право вимагати викупу акцій (10 днів з дати проведення зборів), та передбачити, що 30-денний строк на подання акціонерами заяв про викуп акцій не може бути подовжений за рішенням акціонерного товариства, за домовленістю

сторін (акціонера та акціонерного товариства) чи за рішенням суду незалежно від причин пропуску строку.

10. У зв'язку із відсутністю ризиків для кредиторів через збереження майнової бази юридичної особи при перетворенні акціонерних товариств до кредиторів не повинні застосовуватися заходи із захисту їх прав, що передбачені Цивільним кодексом України та Законом України «Про акціонерні товариства» при здійсненні усіх інших форм реорганізації.

11. На сьогодні найбільш адекватною формою для перетворення акціонерного товариства є товариство з обмеженою відповідальністю, тому у законодавстві слід створити сприятливий режим щодо такого перетворення та як можна скоріше ухвалити Закон «Про товариства з обмеженою відповідальністю», у якому б були усунуті основні недоліки цієї організаційно-правової форми.

12. Основними правовими наслідками порушень, що можуть мати місце під час перетворення, можуть бути:

– непроходження реєстраційних процедур, передбачених чинним законодавством, до основних із яких належить державна реєстрація рішення про припинення акціонерного товариства, державна реєстрація припинення акціонерного товариства, державна реєстрація товариства- правонаступника, ухвалення рішення про зупинення обігу акцій та скасування випусків акцій;

– накладення НКЦПФР штрафів на акціонерне товариство та його посадових осіб за порушення законодавства на ринку цінних паперів (втім повноваження НКЦПФР діють обмежено, оскільки акціонерне товариство припиняється, а накладення штрафів на правонаступника, якщо він не є емітентом інших цінних паперів, не є можливим);

– винесення судом рішення про відміну державної реєстрації припинення акціонерного товариства, припинення товариства- правонаступника.

13. Наявність численних реєстраційних процедур, якими супроводжується перетворення акціонерного товариства, на практиці здатне привести до ситуації, коли непроходження однієї із них із результатом залишення документів без розгляду або відмови у реєстрації блокує процедуру в цілому без можливості її відновлення. Уникнути такої ситуації дозволить впровадження у законодавство запропонованої у цій роботі концепції про перетворення як форму реорганізації, що не пов'язана із припиненням юридичної особи.

14. Із законодавства України мають бути виключені норми, які надають можливість визнання реорганізації недійсною щодо перетворення (ст. 41 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»), оскільки якщо розглядати перетворення як процедуру внесення змін до статуту акціонерного товариства, а не як процедуру припинення, то відновити правовий статус акціонерного товариства, який існував до моменту державної реєстрації таких змін, досить легко – у порядку, передбаченому ст. 31 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

ПЕРЕЛІК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ковальов І. В. Щодо правових аспектів захисту прав учасників при реорганізації товариств з обмеженою відповідальністю / І. В. Ковальов // Проблеми законності. – 2006. – № 80. – С. 53-58.

2. Ковальов І. В. Види перетворень акціонерних товариств за законодавством України / І. В. Ковальов // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2012. – № 4(2). – С. 110-115.

3. Ковальов І. В. Визнання недійсним рішення загальних зборів акціонерів про припинення акціонерного товариства шляхом перетворення / І. В. Ковальов // Наше право. – 2012. – № 4 (ч. 2). – С. 151-156.

4. Ковальов І. В. Захист прав та законних інтересів кредиторів при перетворенні акціонерних товариств / І. В. Ковальов // Юридична Україна. – 2012. – № 12. – С. 108-111.

5. Ковальов І. В. Установчі збори суб'єкта господарювання, що створюється в процесі перетворення акціонерного товариства: проблемні питання / І. В. Ковальов // Правничий вісник університету «КРОК». – 2012. – № 13. – С. 57-62.

6. Kovaliov I. Protection on rights and legitimate interests of creditors in transformation of joint stock companies / I. Kovaliov // Emerging Markets: A Review of Business and Legal Issues. – 2013. – No. 1 (vol. 4). – P. 4-8.

7. Ковальов І. В. Відмова законодавця від організаційно-правової форми суб'єкта господарювання: загальні правила / І. В. Ковальов // Актуальні питання публічного права: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 19-20 травня 2011 року. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2011. – С. 103-105.

8. Ковальов І. В. До визначення поняття «перетворення акціонерного товариства» / І. В. Ковальов // Римське право і сучасність: матеріали Міжнародної наукової конференції, 28 травня 2011 року. – Одеса : Фенікс, 2011. – С. 219-221.

АНОТАЦІЯ

Ковальов І. В. Перетворення акціонерних товариств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2014.

Дисертацію присвячено аналізу перетворення акціонерних товариств як самостійного різновиду реорганізації юридичних осіб, не пов'язаної із припиненням суб'єкта господарювання. В результаті проведеного дослідження автором робиться висновок про те, що перетворення акціонерного товариства не має наслідком припинення цього суб'єкта господарювання. У зв'язку із цим пропонується визначити перетворення як зміну організаційно-правової форми

юридичної особи. Автором послідовно доводиться позиція про те, що різновидом перетворення акціонерного товариства також слід вважати й зміну виду/типу акціонерного товариства. Пропонується внесення відповідних змін до Господарського кодексу України, зокрема, в частині надання визначення реорганізації суб'єкта господарювання та закріплення, що у разі перетворення одного суб'єкта господарювання відбувається зміна його організаційно-правової форми; перетворенням також є зміна виду/типу акціонерного товариства.

Автором розроблені загальні правила припинення існування юридичних осіб, організаційно-правові форми яких були заборонені на підставі законодавчих приписів, зокрема, щодо акціонерних товариств.

У дисертаційній роботі доводиться теза про те, що визнання перетворення процесом, не пов'язаним із припинення товариства, дозволить, по-перше, спростити для акціонерних товариств процедури із отримання ліцензій, дозволів та інших документів дозвільного характеру, а, по-друге, дозволить уникнути проблеми із проведення декількох зборів – зборів акціонерного товариства, що припиняється, та зборів новоствореної юридичної особи. Особлива увага приділяється проблемам державної реєстрації низки дій, що супроводжують процес перетворення акціонерного товариства. Надаються авторські пропозиції із спрощення відповідних процедур.

Ключові слова: акціонерні товариства, перетворення, реорганізація юридичної особи, зміна організаційно-правової форми суб'єкта господарювання, вид/тип акціонерного товариства.

АННОТАЦІЯ

Ковалев І. В. Преобразование акционерных обществ. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право; хозяйственно-процессуальное право. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2014.

Диссертация посвящена анализу преобразования акционерных обществ как отдельного вида реорганизации юридических лиц, не связанного с прекращением субъекта хозяйствования. Автором дается определение понятий «реорганизация» и «преобразование» юридических лиц. Внимание акцентируется на том, что в соответствии с Законом Украины «Об акционерных обществах» преобразованием акционерных обществ признается изменение организационно-правовой формы акционерного общества с его прекращением и передачей всего имущества, прав и обязанностей хозяйственному обществу-правопреемнику, согласно передаточному акту. Автором делается вывод о необходимости внесения изменений в действующее законодательство в части определения преобразования акционерного общества не как прекращения существования такого общества, а как изменения его организационно-правовой формы.

Указывается, что в украинском законодательстве существуют два вида прекращения субъектов хозяйствования в зависимости от оснований прекращения: добровольное (по решению участников или органа юридического лица) и принудительное (по решению суда или соответствующего органа государственной власти). Но данное законодательное положение не охватывает всех возможных случаев прекращения акционерных обществ. Так, Закон Украины «Об акционерных обществах» предусмотрел отмену таких видов акционерных обществ как открытые и закрытые, вводя вместо них новые типы – публичные и частные. Следовательно, акционерные общества вынуждены трансформироваться в частные и публичные или же реорганизоваться в другие организационно-правовые формы. Такое преобразование не может считаться абсолютно добровольным, в связи с чем автором предлагается ввести термин, характеризующий такой вид реорганизации акционерных обществ, – «принудительно-добровольная реорганизация».

В диссертации проводится комплексный анализ правоотношений, которые возникают при преобразовании акционерного общества: при прекращении акционерного общества и при создании общества-правопреемника. Установлено, что в рамках преобразования акционерных обществ возникают следующие группы правоотношений: частноправовые (корпоративные, обязательственные, отношения с организациями, которые обслуживают надлежащую деятельность акционерного общества-правопреемника и общества-правопреемника, трудовые отношения) и публично-правовые (административно-хозяйственные, налоговые, земельные, отношения по переоформлению правоустанавливающих документов на недвижимое имущество, отношения по потреблению коммунальных услуг). Последовательно обосновывается точка зрения о том, что при преобразовании акционерного общества в другую организационно-правовую форму универсальное правопреемство имеет место только относительно некоторых правоотношений (отношений с кредиторами и контрагентами). Осуществлена характеристика правового регулирования отношений между акционерным обществом и его акционерами, кредиторами, органами государственной власти и органами местного самоуправления. Делается вывод о необходимости закрепления на законодательном уровне концепции преобразования акционерного общества как процесса, который не связан с его прекращением.

Автором проводится комплексный анализ наиболее типичных правонарушений, которые могут иметь место при преобразовании акционерных обществ, к которым относятся, в первую очередь, нарушения процедуры регистрации преобразований акционерных обществ. Установлено, что основными правовыми последствиями нарушений, которые могут иметь место в процессе преобразования акционерных обществ, являются: непрохождение регистрационных процедур, предусмотренных действующим законодательством, наложение штрафов на акционерное общество и на его должностных лиц, отмена государственной регистрации прекращения акционерного общества.

Вносятся предложения по закреплению на нормативно-правовом уровне общих правил прекращения определенных организационно-правовых форм субъектов хозяйствования, существование которых запрещается на основании законодательных предписаний.

Ключевые слова: акционерное общество, преобразование, реорганизация юридического лица, изменение организационно-правовой формы субъекта хозяйствования, вид/тип акционерного общества.

SUMMARY

Kovalyov I. V. The joint-stock companies' reconstruction. –The manuscript.

Candidate's thesis of science of law by speciality 12.00.04 – economic law; economic-procedural law. – Yaroslav the Wise National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2014.

The thesis is devoted to the research of the joint-stock companies' reconstruction as the separate type of the legal entities' reorganization without business entity cancellation. As follows from the analysis the joint-stock companies' reconstruction does not carry consequences in the form of legal entity's cancellation. So the author proposes to determine the reconstruction of the legal entities as the changing of the type of the legal entity. The position of the author that changing of the type of the joint-stock company should be classified as the reconstruction as well was proved. It is made the proposition of the amending of the Economic Code of Ukraine particular the determination of the business entities' reorganization is given. The changing of the business entity's form of incorporation and the type of the joint-stock company should be also determined as reconstruction.

Legislative consolidation of the general rules of the cancellation of some forms of incorporation of the business entities is proposed by the author. Such cancellation takes place because of the legislation amendments concerning providing legal prohibitions or changes particularly with regard to the joint-stock companies. Moreover, in the thesis it is proved that the recognition of the fact that reconstruction is the type of the legal entities' reorganization without their cancellation allows, firstly, to simplify the process of obtaining licenses and other permits for joint stock companies, secondly, to avoid the necessity of several general meetings holding: meeting of shareholders of the joint-stock company and meeting of a new legal entity. The particular attention is paid to the problems of the state registration of some legal actions accompanying the process of the joint-stock companies' reconstruction. The author proposes the improvements for facilitation of such procedures.

Key words: joint-stock companies, reconstruction, reorganization of the legal entity, the changing of the form of incorporation of the business entity, kind/type of the joint-stock company.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук,
доцент Глібко С.В.

Підписано до друку 17.02.2014 Формат 60x90 1/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Облік.-вид. арк. 0,9
Тираж 100 прим. Зам. № 925

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77